

κό πολιτικό και θεατρικό γεγονός της χρονιάς, καθρέφτη μιας εποχής ολόκληρης· και αυτός ο θησαυρός πληροφοριών, νοοτροπιών, χαρακτήρων και γενικά πολιτιστικής ατμόσφαιρας ξεκλειδώνεται μόνο χάρη στον επίμονο και λεπτομερειακό σχολιασμό της φιλολογικής εκδότριας. Η «θητεία» της στο «πολιτικό» θέατρο, κυρίως το γερμανικό μεταπολεμικό, έχει οξύνει το βλέμμα της για τις ιστορικές συγκυρίες, τις νύξεις για πολιτικές καταστάσεις και κοινωνικές διαμαρτυρίες, για την «ιστορικότητα» ενός θεατρικού κειμένου εν γένει· στην περίπτωση της παλαιάς επιθεώρησης, πέρα από κάποιες μουσικές και δραματουργικές συνταγές, κάποιες στιχουργικές ικανότητες και τον σατιρικό οίστρο, αυτή η «ιστορικότητα» είναι σχεδόν απόλυτη· τα κείμενα αυτά δεν κατανοούνται και δεν ξαναζωντανεύουν χωρίς λεπτομερή σχολιασμό. Είναι τα ίδια πολύτιμα ντοκουμέντα της εποχής. Όπως και σε άλλες εποχές η Trivialdramatik αποδεικνύεται ως πιο πιστός καθρέφτης της κοινωνικής και πολιτισμικής οντότητας μιας εποχής, έτσι και η επιθεώρηση, που την εποχή του «Θεάτρου Ιδέων», την εποχή που μεσουρανούσε ο Καραγκιόζης, το γαλλικό βουλεβάρτο και η βιεννέζικη οπερέτα, αποτελούσε καθολικότερο αντικατοπτρισμό της καθημερινής ζωής, ανέπνεε την «οσμή» και την ατμόσφαιρα της περιόδου, απ' ό,τι άλλα δραματικά και θεατρικά είδη. Με την έκδοση των τεσσάρων αυτών κειμένων ολοκληρώνεται μια εξονυχιστική διερεύνηση της παλαιάς ελληνικής επιθεώρησης και ανασταίνεται, για το σημερινό αναγνώστη, η πολιτισμική ιστορία του τόπου σε μίαν από τις πιο συναρπαστικές του περιόδους.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

Πανελλήνια Πολιτιστική Κίνηση, *Το Ελληνικό θεατρικό έργο κατά τη δεκαετία του 1990. Β' Συμπόσιο Νεοελληνικού Θεάτρου*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα 2000, σελ.319, εικόνες, ISBN 960-393-448-8.

Πρόκειται για τα Πρακτικά συνεδρίου, που οργάνωσε η Πανελλήνια Πολιτιστική Κίνηση από τις 16 ως τις 18 Οκτωβρίου 1999 κι έγινε στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων και στο Θέατρο «Τζένη Καρέζη», αφιερωμένο στον Αλέξη Σεβαστάκη, του οποίου τα θεατρικά Άπαντα έχουν δημοσιεύσει πρόσφατα τα Ελληνικά Γράμματα (Α. Σεβαστάκης, *Πολιορκίες - θέατρο* -, τόμ. Α'-Β', Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα 2000, σελ.369 και 355, σε θεατρολογική επιμέλεια του Δημ. Τσατσούλη, με εισαγωγικές αναλύσεις της Χ. Μπακονικόλα, «Η τραγωδία της συνείδησης στο θέατρο του Αλέξη Σεβαστάκη» (σσ. 15-24) και του Δημ. Τσατσούλη, «Πολιορκώντας το χώρο στη δραματουργία του Αλέξη Σεβαστάκη» (σσ. 25-47) και στο Παράρτημα μελέτες του Γ.Π. Πεφάνη, «Το θεατρικό πρόσωπο του Αλέξη Σεβαστάκη» (σσ. 261-289) και του Δημ. Τσατσούλη, «Ιδεολογία και δομικοί μηχανισμοί στο θέατρο του Αλέξη Σεβαστάκη» (σσ. 291-307), εργοβιογραφία του Σεβαστάκη (σσ. 311-318), παραστασιογραφία (σσ. 321-324) και κριτικογραφία σε επιλογή (σσ. 327-351). Στο επίκεντρο των εισηγήσεων βρισκόταν η θεατρική παραγωγή της τελευταίας δεκαετίας πριν από τη στροφή του αιώνα. Τα Πρακτικά αυτά έχουν την πρωτοτυπία, ότι καταγράφουν και τις παρεμβάσεις και συζητήσεις, καθώς δίνουν και άφθονο φωτογραφικό υλικό από τις συνεδριάσεις. Ο αναγνώστης δηλαδή έχει την ψευ-

δαίσθηση πως ξαναζει ή επισκέπτεται το ίδιο το Συνέδριο. Την πρώτη εισήγηση κάνει ο Πλάτων Μαυρομούστακος, «Προβλήματα υφολογικής κατάταξης της σύγχρονης ελληνικής δραματουργίας» (σσ. 29-44), δίνοντας μια γενικότερη επισκόπηση των εξελίξεων και αναλύοντας όρους όπως «νατουραλισμός», «ρεαλισμός», «εσωτερικός ρεαλισμός», «ηθογραφία» κτλ. κι εξετάζοντας τη χροσιμότητά τους για την εν λόγω θεατρική παραγωγή. Ακολουθεί η ανακοίνωση του ο Βάλτερ Πούχνερ, «Τα πολλαπλά εγώ του Ιάκωβου Καμπανέλλη. Ο εσωτερικός διάλογος των ηλικιών στο έργο *Μια συνάντηση κάπου αλλού...*» (σσ. 45-63), αφιερωμένη στο τελευταίο έργο του κορυφαίου Έλληνα δραματουργού. Η Μαρίκα Θωμαδάκη αφιερώνει την ομιλία της στη «Λούλα Αναγνωστάκη: *Ο ουρανός κατακόκκινος*. Μια πραγματολογική προσέγγιση» (σσ. 63-74), ενώ η Αφροδίτη Σιβετίδου παρουσιάζει το θέμα: «*Στέλλα*: τα γυναικεία πρόσωπα του Ιάκωβου Καμπανέλλη» (σσ. 74-81). Η ανακοίνωση του Βίκτωρα Αρδίττη έχει τίτλο: «Λούλα Αναγνωστάκη – μετά την πλοκή, τι;» (σσ. 81-86) και θίγει ορισμένες ιδιαιτερότητες της θεατρικής γραφής της συγγραφέα (βλ. τώρα διεξοδικότερα Β. Πούχνερ, «Οι ραγισμένοι καθρέφτες της ταυτότητας. Ο σκηνικός πληθυσμός στα θεατρικά έργα της Λούλας Αναγνωστάκη», στον τόμο: *Ο μίτος της Αριάδνης*, Αθήνα 2000, σσ. 394-445). Η Χαρά Μπακονικόλα αναλύει το θέμα: «Ανδρέας Στάικος ή η μελαγχολική πλευρά του σαρκασμού» (σσ. 86-92). Ακολουθεί ο Πέτρος Γαλλιάς: «Χοροθέατρο: μια σχέση κειμένων και σωματών» (σσ. 92-94), η Ασπασία Κράλλη: «Η αναβίωση του Μίμου στη δεκαετία του '90» (σσ. 94-102) με ζωντανά παραδείγματα. Η δεύτερη συνεδρία ξεκινάει με την Καλλιόπη Έξαρχου, «*Ημέρες κρίσεως* των θεατρικών προσώπων στα έργα του Ιάκωβου Καμπανέλλη, *Αόρατος θίασος*, *Ο δείπνος* και *Μια συνάντηση κάπου αλλού*» (σσ. 105-113), συνεχίζει με τη Ζωή Σαμαρά, «*Η πορεία προς την εξουσία και Η γυναίκα του Κανδαύλη*» (σσ. 113-119), τη Ρέα Γρηγορίου, «*Η νύχτα της κουκουβάγιας*: στα όρια της ύπαρξης» (σσ. 119-125), όπου αναλύεται το τελευταίο έργο του Γ. Διαλεγμένου, το Δημ. Τσατσούλη, «*Εκδοχές θεάτρου εν θεάτρω* στη νεοελληνική δραματουργία: τα παραδείγματα των Α. Σεβαστάκη, Γ. Μαιωτή, Γ. Χρυσούλη» (σσ. 128-134), τον Απόστολο Μπενάτση, «*Όψεις της σύγχρονης θεατρικής μυθολογίας: η περίπτωση του Γιώργου Μανιώτη*» (σσ. 134-144). Η τρίτη συνεδρίαση περιέχει τις εξής ανακοινώσεις: Γιώργος Πεφάνης, «*Η δραματουργία του Παναγιώτη Μέντη. Μια πρώτη προσέγγιση*» (σσ. 147-159), Σάββας Κυριακίδης, «*Το ελληνικό θεατρικό έργο στη δεκαετία του '90 και το ζήτημα του απογαλακτισμού του από το νεοελληνικό κοινωνικό περιβάλλον. Το παράδειγμα του Μιχάλη Βιρβιδάκη *Στην εθνική με τα μεγάλα**» (σσ. 160-167), Άκης Δήμου, «*Γράφοντας για το θέατρο: Η θέα απ' το λιμάνι*» (σσ. 171-174)· στη συνέχεια διάβασε ο Γιώργος Μανιώτης ένα δικό του κείμενο-μανιφέστο: «*Εκτός θέματος ή η εποχή των light*» (σσ. 174-184), μαχητική κριτική του σημερινού πολιτισμού. Στην τέταρτη συνεδρίαση μιλούν: ο Ιωάννης Παπαδόπουλος, «*Η θεατροποίηση της αφήγησης: από τον κλασικό λόγο στη σύγχρονη ελληνική σκηνή*» (σσ. 189-194), η Κατερίνα Αρβανίτη, «*Ο τραγικός μύθος σε σύγχρονη διασκευή. Δύο δραματουργικές εκδοχές*» (σσ. 194-202), για το «*Δείπνο*» και το «*Γράμμα στον Ορέστη*» του Καμπανέλλη, ο Τηλέμαχος Μουδατσάκης, «*Μύθος και κοινωνική κριτική στο έργο του Ευγένιου Τριβιζά*» (σσ. 202-212), η Ιωάννα Ροϊλού, «*Ταξίδια στον κόσμο του "έξω"*» (σσ. 213-219), επίσης για παιδικό θέατρο, η Εμμανουέλα Καποκάκη, «*Θεατρική ομάδα *Πράσσειν άλογα**» (σσ. 219-222, στον πίνακα περιεχομένων δίνεται ο τίτλος: «*Εικαστικό θέατρο. Η εμπειρία από την πορεία της δημιουργίας μιας παράστασης και ενός σεναρίου, της *Λιμνοθάλασσας**»). Στην πέμπτη συνεδρίαση μιλούν η Βαρβάρα Δούκα, «*Σκηνοθετικές παρουσίες σύγχρονων νεοελληνικών έργων*» (σσ. 228-233), ο Ηλίας Φραγκάκης, «*Το*

θέατρο συναντά την ποίηση» (σσ. 234-239), ο Σταύρος Τσακίρης, «Το θέατρο είδος της λογοτεχνίας ή η λογοτεχνία είδος του θεάτρου» (σσ. 240-244), η Κυριακή Πετράκου, «Ο Βασίλης Ζιώγας και το fin de siècle» (σσ. 245-254), ο Νίκος Διαμαντής, «Το θέατρο του Στέλιου Λύτρα» (σσ. 254-259), η Αλίκη Μπακοπούλου-Χωλς, «[Γυναίκα] (κ' η μοίρα ό,τι κ' η έλεη ας γράφη), του εαυτού [της] είναι Θεός» (σσ. 260-264) παραφράζοντας ένα δίστιχο από το «Λάμπρο» του Σολωμού και αναφερόμενη στο «Ο ουρανός κατακόκκινος» της Αναγνωστάκη, ο Γιάννης Χρυσούλης, «Λίγο πριν, λίγο μετά το 2000 μ.Χ.» (σσ. 265-267), η Έλενα Πέγκα, «1990-2000 η δεκαετία της ανακάλυψης» (σσ. 268-269). Η έκτη συνεδρίαση, που διηύθυνε ο Κώστας Γεωργουσόπουλος, ήταν αφιερωμένη σε μια ανοιχτή συζήτηση στοργυλής τραπέζης με θέμα: «Ζητήματα και προοπτικές του Νεοελληνικού Θεατρικού Έργου στην τελευταία δεκαετία του αιώνα μας» (σσ. 277-316), όπου συνόμιησαν θεατρικοί συγγραφείς, κριτικοί, σκηνοθέτες και ηθοποιοί.

Νομίζω πως η απλή αναφορά των θεμάτων και η παράθεση του αριθμού σελίδων της κάθε «ανακίνωσης» φανερώνει τον προβληματισμό: ενώ από τη μια είναι πολύ γοητευτική η ποικιλία και πληθώρα των θεμάτων και προσεγγίσεων, η ανοιχτή συμμετοχή και το ανακάτεμα σχολιαστών και δημιουργών, με δείγματα από την πρακτική καλλιτεχνική δουλειά, με αναλόγια και παιγμένες σκηνές, που δίνει μια «φρεσκάδα» και αποδιώχνει το συνηθισμένο «ακαδημαϊσμό» τέτοιων συνεδρίων, - ενώ λοιπόν η σύλληψη και ο προγραμματισμός εκ μέρους των διοργανωτών είναι αξιέπαινος, όπως και η όλη χαριτωμένη παρουσίαση του τόμου των πρακτικών, που μεταδίδει και την «ατμόσφαιρα» των συζητήσεων, η «βαρύτητα» του όμως, καθώς και του συνεδρίου δεν είναι η αναμενόμενη, κι ας είναι δύσκολο να μιλήσεις υπεύθυνα για τελείως πρόσφατα φαινόμενα, κι ας υπάρχει ο διαταγμός της έλλειψης του ιστορικού φίλτρου, που ξεχωρίζει το σημαντικό από το ασήμαντο και διακινδυνεύεις και μια εντελώς προσωπική σου εκτίμηση: εδώ πάντως μια πληθώρα «ανακοινώσεων» δεν είναι καν ολοκληρωμένες παρεμβάσεις, είναι αποσπασματικές, ούτε καν δημοσιογραφικές σκέψεις, φευγαλέες προχειρότητες, γραμμένες στο πόδι, μερικές φορές και απλή προβολή ορισμένων έργων και συγγραφέων ή δημιουργικών προσπαθειών, συχνά και των ιδίων, που δεν έχουν θέση σ' ένα τέτοιο συνέδριο και αποκλίνουν απο την κεντρική στοχοθεσία του. Έτσι ο επιθυμητός αντικατοπτρισμός της πραγματικότητας παραμορφώνεται και γελοιοποιείται, ή, από την άλλη, η σοβαρότητα των θεμάτων και φαινομένων που τίγονται σχεδόν «σατιρίζονται» από την προχειρότητα και «ελαφρότητα» της «ανάλυσης». Σ' αυτό το σημείο οι οργανωτές, ίσως, πρέπει να προβληματιστούν στο μέλλον και να ελέγξουν αυστηρότερα τις συμμετοχές και την ποιότητα των ανακοινώσεων. Δεν μπορεί σ' ένα συνέδριο για το ελληνικό θεατρικό έργο της τελευταίας δεκαετίας το σχεδόν πιο σοβαρό κείμενο απ' όλα να είναι το «εκτός θέματος» μανιφέστο κριτικής του σύγχρονου πολιτισμού του Γιώργου Μανιώτη! Οι σύγχρονοι θεατρικοί συγγραφείς αξίζουν μεγαλύτερη σοβαρότητα στην αντιμετώπισή τους, γιατί τα έργα τους, υριστουργήματα και μη, είναι προϊόντα πολύχρονου μόχθου και δεν γράφτηκαν το απόγευμα πριν από τη βραδινή έξοδο. Ίσως τα συνέδρια αυτά δεν πρέπει να γίνονται κάθε χρόνο, γιατί αυτό υποδαυλίζει την προχειρότητα, αν κανείς δεν έχει την τιμότητα να παραδεχτεί ότι δεν έχει να πει τίποτε νεότερο, αλλά και τη σκληρότητα να αρνηθεί στις εκκλήσεις για συμμετοχή.